

Božič – od deljenja do trošenja

Francesco Condello

Vsako leto, od poletja dalje, je naše vsakdanje življenje podvrženo bombardiranju z božičnimi podobami, ki se stopnjuje in doseže vrhunec usodnega 25. decembra. Panetoni in pandori, drevesca z raznim okrasjem, neskončna popoldanska nakupovanja, nogavice ob kaminu, jaslice in sejmi, kosila, večerje in zdravice, Božiček, ki oglašuje Coca-colo in mobilne telefone, barbiko zanj in lego kocke zanj, na televiziji se predvaja Čudež na 34. ulici, na radiu pa Last Christmas, vse okoli nas košarice in paketki, zamisli za darila ... Vse to zato, da nam povedo, da moramo biti za en dan boljši, in da biti dober ne pomeni nič drugega kot trošiti, trošiti, trošiti mastne denarce za darila, darila in še enkrat darila.

Vendar pa je za vse, ki so mlajši od sedem let, božič predvsem nekaj drugega: kot otrok resnično verjameš, da obstaja velik možak, oblečen v rdečo obleko, z dolgo belo brado, ki se vsako leto odpravi s severnega tečaja in s sanmi, ki jih vlečejo letéči severni jeleni, prinaša darila dobrim otrokom s celega sveta (seveda smo med njimi vedno tudi mi). Prijetna in zabavna laž, ki jo naša družba napleta povsem po meri otrok in ki jo morajo otroci, v skladu s splošno sprejeto simboliko, razkriti, s čimer napravijo poglaviten korak k odraslosti. Z otroštvom je potemtakem konec, ko nehaš verjeti v Božička, ko se prvič vprašaš: »Kdo je Božiček?« A preden si znova, tokrat z vidika odraslega, zastavimo isto vprašanje, je potrebno bolj poglobljeno raziskati samo idejo božiča in še posebej vlogo, ki jo je skozi zgodovino ta praznik imel v naši družbeni ureditvi, vse do današnje potrošniške družbe.

PREDNIKI BOŽIČA:

SATURNALIJE IN ZIMSKA PRAZNOVANJA

December je bil v človeški zgodovini vedno obdobje pomembnih praznovanj, povezanih z zimskim solsticijem in s spravljanjem letine. Stari Rimljani so praznovali saturnalijske, enotedenske praznike, posvečen Saturnu, bogu poljedelstva in pridelkov. Med praznovanjem se je obilno jedlo in pilo in tudi sužnjem je bil dodeljen čas počitka. V tem času so se družbeni odnosi predružačili: gospodarji so delili svoje dobrine s sužnji in jim celo stregli; da bi si pridobili naklonjenost bogov, pa so otrokom poklanjali darila (velja si zapomniti, da so bili znotraj družinske ureditve otroci obravnavani enako kot sužnji).

Če razširimo pogled na celotno evropsko zgodovino pred novim vekom in upoštevamo dejstvo, da takrat veleblagovnice in hladilniki še niso obstajali, nam postane jasno, zakaj je bil december stoletja

in stoletja edini mesec, v katerem se je dalo dobiti velike količine svežega mesa, vrtnih pridelkov, piva in vina. Poleg tega so se v istem obdobju dela na polju ustavila, kar je pomenilo, da je bila zima edini letni čas, namenjen razvedrilu.

Starodavni božič se nam torej kaže kot neke vrste karneval, kjer so ljudje prek predajanja ekscesom praznovali izobilje, skoraj kot nekakšen sistem nadzorovanega kaosa: povečano uživanje hrane in pijače, spolni prestopki in agresivna oblika miloščine, pri čemer so revni zahtevali darila od bogatašev. Takšen nered ni ogrožal oblasti: gospodarji so od revežev v zameno dobili naklonjenost in spoštovanje, reveži pa ventili, preko katerega so si lahko dali duška, kar je bilo poglobljeno za ohranitev družbenega miru.

KRISTIJANI PROTI POGANOM, BOGATI PROTI REVNIM: CLASH CHRISTMAS

Po krščanski tradiciji, ki se naslanja na Lukov in Matejev evangelij, je božič praznovanje Jezusovega rojstva v Betlehemu. Ali moramo zato verjeti, da je bil Jezus rojen 25. decembra leta nič? Seveda ne: pravzaprav se je Katoliška cerkev šele v četrtem stoletju odločila, da bo praznovala to obletnico. S spretnim kompromisom, ki bi mu danes rekli tržna strategija, je bilo rojstvo malega Jezusa postavljeno v december in tako umeščeno v družbo ostalih, že uveljavljenih ter večjih praznikov.

V luči značilnosti, ki smo jih analizirali v prejšnjem odstavku, si ni težko zamisliti, kako zapleteno je bilo sobivanje poganskega in krščanskega božiča. Cerkev je dolgo nasprotovala tradicionalnim kultom. Prišlo je celo do tega, da je prepovedala zimzelene rastline med praznovanji (prav ste razumeli, prepovedala je božično drevesce!). Leta 1647 je Cromwell pripravil angleški parlament celo do tega, da je prepovedal praznike, saj naj bi po

mnenju reformistične cerkve božič spodbujal slabo obnašanje in bil izvor izprijenosti. Toda religiji ni uspelo zatreti popularnosti tega »nespodobnega« praznika. Tudi ameriški puritanci so zatrli in prepovedali božič, vendar je to imelo za posledico radikalizacijo praznovanja, pri čemer se je pogosto dogajalo, da so delavci iz nižjih družbenih slojev obkolili hiše gospodarjev in pri tem zahtevali darove (hrano in vino): nekakšen vse prej kot nedolžen in grozeč *Trick or Treat*. S prihodom modernega kapitalizma se je ta praznik, ki je bil, kot smo videli, vedno nekje na meji legalnega, izpridil in postal prizorišče razrednega boja. Bogati so živeli v svojih razkošnih hišah in božič se je pogosto izrodil v nemire in napade na posestva. Prišlo je celo do tega, da se je, kot odgovor na enega od številnih božičnih uporov v New Yorku leta 1828, formirala prva moderna policija.

SANTA CLAUS IS COMING TO TOWN

Poraja se vprašanje, kako je mogoče, da se je v približno enem stoletju dojemanje božiča tako zelo

spremenilo. Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, moramo v igro priklicati prvo zvezdo tega praznika, kot ga doživljamo danes; to je tudi pravi trenutek, da si odgovorimo na vprašanje, ki smo ga zastavili nekaj vrstic višje: kdo je Božiček?

Vse moderne različice Božička verjetno izhajajo iz ene zgodovinske osebnosti: Svetega Nikolaja iz Mire, krščanskega škofa iz 4. stoletja, ki je župnike v svoji škofiji spodbujal, da so širili krščanstvo v obdobju, ko se je bilo zaradi zimskega mraza težko odpraviti v cerkev. Župniki so prihajali do otrok s sanmi, ki so jih vlekli psi, in vsakemu prinesli darilo ter izkoristili priliko za razlago, kdo je bil Jezus Kristus in kaj je napravil za človeštvo.

Na legendi o svetem Nikolaju sloni nizozemsko praznovanje Sinterklaasa, domišljajske osebnosti, ki leti s konjem nad strehami in prinaša darila otrokom. Angleško ime za Božička, Santa Claus, izvira neposredno iz Sinterklaasa.

Poleg teh prednovoveških pravljicnih upodobitev prinašalcev daril, izhaja lik Božička tudi iz nekega britanskega junaka iz 17. stoletja. Bradat in obilen

ter odet v zelena oblačila od glave do peta: to je Duh božične dobrote, ki ga je v svoji Božični pesmi Dickens ovekovečil kot Duha božične sedanjosti. Ustvarili smo si idejo o izvoru tega mita, ostaja pa vprašanje, kdaj je Božiček tako prepotentno vstopil v našo domišljijo. Da bi lahko odgovorili na to, moramo v razpravo nujno vpeljati osebnost Clementa Clarka Moora.

NOVI BOŽIČ

Videli smo, kako je porajajoči se kapitalizem potreboval novo razumevanje božiča, ki bi zmanjšalo družbeno konfliktnost in bilo primernejše za gospodarske elite. Če je po eni strani prihajalo do poskusov, da se proteste zatre s silo (prostiti vbojajme je postalo nelegalno, zaradi česar je nastala, kot smo že omenili, prva moderna policija), se je po drugi strani med letoma 1810 in 1830 v zaprtih krogih konservativnih in premožnih Newyorčanov rodil nov običaj. V te kroge je spadal tudi Clement Clarke Moore.

Moore je leta 1823 napisal *'Twas the Night before Christmas* (Noč pred božičem), poezijo, ki jo znajo na pamet vsi ameriški otroci in je na bistven način prispevala k prehodu od Svetega Nikolaja h Božičku; v kolektivno predstavo se je tako vtisnil nov božični običaj, ki se je sukal okoli te fantastične in mitične figure. Novi božič se je praznovalo doma in se ni predvidevalo več, da bi bogati odpirali vrata svojih domovanj. Stara shema, v kateri so tisti, ki so imeli moč, poklanjali darila tistim, ki je niso imeli, ni delovala več na družbeni ravni, ampak le še v družinskem krogu. Ko so kasneje, v viktorijanski dobi, uvedli drevesca v sprejemnicah, se je božič že popolnoma spremenil v urejen, discipliniran in spoštovan praznik, katerega jedro so bili otroci.

JINGLE ALL THE WAY

Po mnenju Pier Paola Pasolinija je nova potrošniška družba s pomočjo novih orodij uspela tam, kjer je fašizmu in pravzaprav vsem drugim avtoritarnim

sistemom spodletelo: izumila je nov model človeka. Potreba po kupovanju in trošenju, ki je lastna potrošniški družbi, se je rodila prav s tem novim pojmovanjem božiča: nobenega smisla ni v tem, da lastnim otrokom, ki že tako vsak dan jedo najboljšo hrano, dajemo iste stvari, kot se jih daje revežem. Od tod izvira potreba po trošenju in kupovanju razkošnih dobrin, kar ni nič drugega kot samo bistvo božiča, kot ga poznamo: darovati nekaj posebnega, površinskega in pogosto nepotrebne. Poleg tega ni slučaj, da so najbolj na udaru prav otroci, ki so glavne žrtve potrošniške propagande, in da se božič pogosto povečuje prav prek orodij, ki so tudi sama glavna sredstva te propagande: televizija (nenehno sklicevanje na božič v reklamah), glasba (pomislite na božične EP-je Beatlov ali Elvise) in kino (obstaja prava pravcata božična filmska zvrst in veliko filmov načrtno izide ravno v božičnem času); ti so namreč nadaljevali delo, ki sta ga začela Moore in newyorška buržoazija. Danes lahko objektivno rečemo, da je božična tradicija zibelka potrošništva ter eden njegovih paradnih konj.

ALI JE DRUGAČEN BOŽIČ MOGOČ?

Ali bi se torej, če hočemo biti etični, morali odpovedati praznovanju božiča? Ne da bi se zatekli v tako drastične rešitve, se je dobro zavedati dejstva, da se je potrošništvo v naši družbi uveljavilo do te mere zato, ker smo ga sami hranili s svojimi dejanji ter tako pripomogli k njegovi rasti. Isto lahko rečemo za božič.

Sami smo gospodarji svojih dejanj in zato je na nas in na naših družinah, da damo temu prazniku ter našim življenjem neko etično podstat. Mogoče vam bo ta članek pomagal, da se osredotočite na tiste vidike božiča, ki ne spadajo k potrošniškim navadam: pomislite na tistega, ki ima manj kot vi in ne sprejmite tega, da ima nekdo več od vas. Predvsem pa jejte in pijte mnogo in dobro. Vesel božič.

Prevedel: Miha Pompe

POSLUŠAJTE RADIO ŠTUDJOZO –

oddajo Kluba Goriških Študentov.

Vsak drugi ponedeljek ob 22:30
na valovih Radia Koper.

Prva oddaja v januarju: 16. 1. 2012

